

Nyitott templomajtók egyháza

Tegyük széppé a holnap új világát. Bizonyára sokan vagyunk, akikben ennek képe körvonalazódott, de közülünk csupán kevesen merik embertársaik felé kivetíteni. Ha pragmatikusan, a valóságból indulnak ki, képzeletszegényeknek nevezik őket, ha egy ősi, talán történelem előtti, édeni állapotról ábrándoznak, rajongóknak minősülnek. Sorsuk az lesz, hogy a közvélemény felébreszti őket.

A *van* világgal elégedetlenek vagyunk, meg akarjuk valósítani a *kell*-t. Csakhogy a kettő között ott érezzük a *nem lehet* világát. Elképzeléseinkkel, amelyeknek talaja a valóság, állandóan sűröljük az álomvilágot. A lehetőségek és a lehetetlenségek határán járunk. Miközben tudva tudjuk, hogy mindenkinek szüksége van azokra, akik nemcsak párnákon, de íróasztal mellett is álmodnak: társadalomtudósokra, filozófusokra, pszichológusokra, s arra, hogy ne egymástól elszigetelten, hanem együtt gondolkozzanak. Teológusokra is. Ezek mind nem kábítószeres transzban látják és láttatják a jövőt, hanem olyan fantáziát akarnak megmozgatni, amely a lehetőségeken belül keresi a szép új világot. Meg akarnak szabadulni némely teológusoknak (és nem csak) már-már kincstárvá vált szkeptícizmusától.

A holnap felé csak „vámmentes gondolatokkal” érdemes utazni, tudva, hogy a hátnál nincs ott a „nem lehet” vámosa. Azok a kevesek, akik a volánnál ülnek, utasaik, az egész társadalom nevében gondolhatnak „merészet és nagyot”.

Hogy az, ami reánk vár milyen lesz, nem tudjuk, és akik azt állítják, hogy egy ilyen tudásnak a birtokában vannak, azok dilettáns futurológusok. Nevezzük magunkat inkább amatőröknek (amao = szeretek), akik szerető féltéssel osztják meg gondolataikat embertársaikkal.

Milyenek kell lennie az új világnak, amelyben utódainknak nem csupán muszáj, de érdemes is élniük? Mert hát nagy baj, ha szorgos jelenépítés közben felelőtlenül lerázzuk vállunkról a gondolkodás terhét. Aki szereti déd- és ükunokáját, akit sohase fog látni, az feleszmél tunyaságából, annak megmozdul a lelkiismerete, és ébren álmodja utódai jövőjét.

Az ipari társadalmat felülírta az informatikai. Ehhez az kellett, hogy laboratóriumokban tudós munkacsoportok feltárják a mikroprocesszorok világát. Ahhoz, hogy az új világ szép is legyen, hogy Isten rámondhassa, mint a teremtésnél, hogy jó (a héber jó kifejezésben a szép, a harmónia is benne van), az kell, hogy összeüljenek a józan, fantáziadús gondolkozók, és már most elénk vetítsék a holnap képét: merész bölcsességgel és bölcs merészséggel. Lesz-e visszhangja? Érdemes? Csupán érdekes lesz, mint A. Huxley negatív utópiája (1932), vagy a társadalom apokaliptikus pusztulása (1949)? Csak arról van szó, hogy továbbgondoljuk a drámaíró G. Orwell politikai allegóriáit (1945, 1984)? Szellemi síkon értelmezzük F. Fukuyama politikai gondolkozót (1992, 2000)? Magunkévá tesszük J. Moltmann evangélikus teológus reménység-teológiáját, „új életstílusát” (1994)? Bizonyára őket is át kell lapoznunk, mert „együttesük” irány-

vonalat adhat, s az is igaz, hogy egyesek szkeptikus, mások pragmatikus, ismét mások idealisztikus elképzeléseit át kell írunk.

Az egzakt tudományokban egy-egy találmány, terv a megvalósíthatóság mérlegére kerül. A szellemtudományokban a szép új világ kivirulása nem függhet attól, hogy mekkora a valóságmagja. Képzeltszegénységünk vagy közömbösségünk következménye egy önmagára hagyott jövőhöz, egy új rút világhoz vezethet. A mást, a szépet ki kell mondani akkor is, ha a megvalósulásnak csupán egypár százaléknyi esélye van – és ez vonatkozik az egyházra is. Ma még lehet, holnap talán késő lesz, hogy az egyes egyháztestek eszmélkedjenek jövőjükéről, jövőnkéről. (Az egyháztest kifejezés támadható, de ezzel kerülni akarom a felekezet, vallás, vagy más szavakat, amelyek *nem* szinonimái az egyháznak.)

Az egyházban élő teológia nagyon helyesen az eszkatonra, a végső időkre függeszti tekintetét, de azt is tudnia kell, hogy a közbeeső történelmi időt nem szabad átaludnia. Az egyháznak napi gondjai vannak (kinek nincsenek?), de ha lecövekel a jelenbe, más „gondoskodik” helyette, róla.

Két kérdésre keresem a választ: Először – az egyház–világ kapcsolatában –, hogy milyen élhető világot lát és láttat az egyház, és milyen feladatokat ismer fel a világ felé. Másodszer az egyházak jövőképét képzelem el, az ökumenizmus holnapját.

Nem azt kérem, hogy vedd ki őket a világból...

Jézus a tanítványokért imádkozik, azt kéri, hogy az Atya ne vegye ki őket a világból, hanem őrizze meg a gonosztól (Jn 17,15). A mindenkori, főleg pedig a mai olvasatban ez az egyház zártságának és nyitottságának a kérdését veti fel.

A keresztyénség *tantételeiben* mindig is a *legzártabb* eszmerendszer volt, ma is az, és hogy ilyen maradjon, arról az egyház féltőn gondoskodott is. Emberileg szólva ennek tulajdonítható, hogy a keresztyénség minden szellemi áramlást, az egyház minden birodalmat túlélt. Kétezer éves történelme során védekezési mechanizmusokat alakított ki: a keresztyénüldözések, a kora középkori iszlám-előretörés, az egyház és papjai elleni francia forradalmi hatások, az erőszakos ateizálás ellenében. Tekintsük ezt egy olyan szeleprendszernek, amely befelé zár. Az egyház ki volt téve az egzakt tudományok előretörésének: a felfedezéseknek, találmányoknak, az újabb és újabb műszaki megvalósításoknak, s meg kellett nyitnia a szelepet. Bibliai és egyházi hagyományokon nyugvó alaptételeit mindegyre át kellett fogalmaznia. Az egyházban élő teológiának úgy kellett ezt megtennie, hogy a bibliai igazságokból semmit se alkudjon le, ugyanakkor az evangéliumot érthetővé és elfogadhatóvá tegye a megnyílt szemű ember számára.

A relatív tanbeli zártság mellett az egyháznak abszolút *erkölcsi* zárlatot kellett meghirdetnie. Ha ezt nem tette volna meg, ha beengedte volna a világ közerkölcstelenségét, sőt, ha ezt gyáva megalkuvással igazolta volna, feladta volna önlényét. Igen, a Tízparancsolatot, az Újszövetség erkölcsi normáit magyarázni kellett és kell, de tilos volt, és ma is az, *ké*magyarázni. Valaki egyszer így fogalmazott: apostoli parancs, hogy mindent *meg*próbáljatok (1Thessz 5,21), de ez nem jelentheti azt, hogy mindent *ki*próbálja-

tok. Torz és visszataszító az az egyház, amely ezt megteszi. A jövőben számolni kell azzal, hogy a világ sohasem válik egyházzá – noha ezt a törekvését nem adhatja fel, mert a „tegyetek tanítvánnyá minden népet” (Mt 28,19) parancsa kötelező. De az igenis elérhető, hogy az egyház ne legyen „világ”, hogy a világfolyam az erkölcsi csatornákon ne szűrődjék az egyházba.

A kifelé *nyitott* szelep azt jelenti, hogy az egyháznak ígét kell hirdetnie, azaz kötelezett, hogy prédikáljon, tanítson, végezze a lelkigondozói és a diakóniai szolgálatot. Hogy ma nem tudja „bebeszélni” a világot? Hogy szolgálatának csak csekély eredménye lesz? Hogy ehhez karizmatikus egyházra van (lenne) szükség? Ezzel számolni kell. De az egyház nem lehet pragmatikusan teljesítmény-irányult; de elsősorban nem nagyteljesítményű hangszórókra van szüksége, hanem sok kis hangerősítőre; de nem csupán az ajkak prédikációját kell eljuttatnia, hanem segítő kezét is ki kell nyújtania a világ felé.

Örvendtes az egyház fokozódó érzékenysége a nagy világ gondok láttán. Már nincs hatalmi helyzetben, a jövőben még kevésbé lesz, de cselekvésében az vezet, hogy tudatában van igazságának. A jövőben ő lehet a világ első számú lelkigondozója, s már ma fel kell ezt ismernie, már ma keresnie kell az eszközöket, módokat, hogy ezt a hivatását betöltse. Tudom, milyen illuzórikusan hangzik, de egy kis fantáziával és nagy hittel akár a következő kép is előrevetíthető. Az ENSZ Biztonsági Tanácsában egy pár karizmatikus vallási vezető vesz részt, és amikor a háborúnak és békének, a világ gazdasági egyensúlyának, az ökológiai gondoknak a kérdését tárgyalják, hallatják hangjukat. (Természetesen a karizmatikus jelző egyáltalán nem pejoratív, hanem bibliái, és pozitív töltésű.)

Kialakulásuk után nem sokkal, később évszázadokon át, a vallások integrálták a világot, amelyben éltek. Átszőtték tanításaikkal, struktúráikkal, intézményeikkel, jogrendjükkel. Nem csak a Nagy Konstantin-i keresztyénségre kell gondolnunk, így volt ez más világvallásoknál, például az iszlámban és máshol is. Az utóbbi két évszázadban ennek ellenkezője történt és történik: a világ – értsd: társadalom – bekebelezte a vallásokat. Ma már vallásos társadalom sehol sincs – talán egy-két fundamentalista iszlámország kivételével –, s felrémlik a jövő elvilágiasodott vallása. Vallásokról beszélek, mert ez átfogó, közös nevezőjű kifejezés, amely a világ bármely részén élő hívőkre vonatkozik, de nekünk különösen a keresztyén egyházra kell gondolnunk.

Az egyház arra hivatott, hogy az elvilágiasodás folyamatát megállítsa. Nyilván nem úgy, hogy elzárkózik a világ elől, nem úgy, hogy megalégszik azzal, hogy a világ és az egyház, mint két külön entitás egymás mellett él, hanem küldetést érez a világ felé. A jövő egyháza a világért élő egyház. Gondolatainkban morzsolgatnunk kell D. Bonhoeffer szélsőségesnek tűnő megállapítását, miszerint csak az az egyház létezik, amely a világért van. Egyház a világ érdekében: mi egyelőre reméljük, hogy utódaink majd ezt felismerik, és ennek megfelelően cselekednek.

Általában az egyházi szóhasználatban, de még a teológiában is szinte divattá vált, hogy a világ felől az egyház irányába érkező kérdéseket *kihívásoknak* nevezzük, olyanoknak tehát, amelyek provokálnak. De az egyházat elsősorban nem ezek készítetik a cselekvésre, hanem az Istentől nyert megbízás. A világ gondjai nem kihívások, csupán

jelzések, amelyek az egyházat arra indítják, hogy keresse, milyen *isteni küldetése* van. Ezzel a „repülőrajttal” kell már ma, holnap még inkább, elindulnia a világ felé. A fenti, szokatlan kifejezés arra vonatkozik, hogy mindaz, amit a jövőről mondunk, már ma folyamatban van, az egyház már ma megtette az első lépéseket. Úgy látom, hogy küldetését főleg három irányba kell teljesítenie: Mindenki számára otthont kell nyújtania (1), kell végeznie a missziót (2) és a szeretetszolgálatot (3).

1. Reményünk szerint az egyház gondolkozása (egyik) súlyponti kérdésének tekintni majd, hogy *otthont ígérővé* váljék. Mindenki tudja, érzi, hogy a régi, hagyományos közösségek felbomlottak vagy felbomlóban vannak. Ma már a nem is oly régi faluközösségeknek sincs összetartó ereje, a tömbházak atomizált társadalmáról pedig értekezések egész sora lát napvilágot. Ezzel párhuzamos a tömegesedés. Ma nem annyira a közösség egyik megkülönböztetett tagjának érezzük magunkat, mint inkább tömegtagnak. Jobbára csak az akarnokok emelkednek ki – és persze, a zsenik –, akik el is jutnak a csúcra, ahol aztán magányosoknak érzik magukat. Minden jel arra mutat, hogy ez az egyházban nem történt meg, legalábbis nem úgy, ahogyan a világban. A szekták és (ma még) a neoprotestánsok, valamint az ún. bázisközösségek azért is vonzóak, mert a közösségi légkört jobban meg tudják teremteni, mint a nagy egyházak, ugyanakkor van idejük és vannak eszközeik, hogy törődjenek az egyénnel. A jövő egyháza kinyitja templomajtóit és befogadja az otthonkeresőket. Fukuyamának bizonyára igaza van abban, hogy „... az emberek nem feltétlenül azért fognak visszatérni a vallási hagyományokhoz, mert elfogadják a kinyilatkoztatás igazságát, hanem sokkal inkább azért, mert a szekuláris világból hiányoznak a közösségek, és a társadalmi kötelékek annyira lazák, hogy az ember valósággal sóvárog rituálék és kulturális tradíciók után”.¹ Egy egész napon át nyitott római katolikus (vagy más) templomba ma is mennek be más vallásúak elcsendesedni, ellátogatnak kinn harsány, benn áhítatos turisták. Mai költők sem tudnának bensőségesebb képet festeni annál, mint a 84. zsoltár énekese: „Még a veréb is talál házat, és a fecske is fészket, ahova fiókáit helyezi, oltáraidnál, Seregek Ura, Királyom, Istenem.” Az egyház nem fogja elveszteni eredeti küldetését, hogy ti. a megszerzett üdvösséget munkálja, magát a közösséget nem tekinti vég-, legfeljebb csak részcélnak, de eszköznek igen. Nem a térítésre, hanem hogy otthonmeleget nyújtson az elfáradt és fázó világnak. Nem csupán ezért, hanem azért is, hogy közösségmodellt adjon a társadalomnak. Így „... az atomizálódott és egyedeire bomlott társadalomnak aligha tud az egyház nagyobb szolgálatot tenni, mint ha hozzájárul közösségi hálózatának, azaz a civil társadalomnak az újjászületéséhez”.² Ezzel a „befogadó egyháztól” eljutotunk a „kifelé nyitott egyházig” (szelephasonlat), a misszióig és a diakóniáig.

2. Az egyház önazonossági jegyei közé tartozik a *misszió*, annyira, hogy ha ezt nem végzi, léte értelmetlenné válik a világban. Jézus az egyik metaforájában tanítványait sóznak nevezi, amely, hogyha elveszítí sósságát (a görögben: megbolondul), csak arra jó,

¹ Fukuyama, F.: *A nagy szétbomlás*. Európa Könyvkiadó. Memoria Mundi sorozat. Budapest, 2000. 371.

² Tomka Miklós–Zulehner, Paul M.: Vallási éledés Kelet-Közép-Európában. In: *A szeretet missziója*. Szeged, 2001. 126.

hogy kidobják és eltapossák. A példázatbeli kovász rendeltetése az, hogy megerjessze (szó szerint: megkovászosítsa) a masszát, de ha nem teszik bele, önmagában semmit sem ér, elszárad, megpenészedik. (Mt 5. és 13. rész.) Úgy szoktak fogalmazni, hogy az egyház számára a világ önmagában véve is kihívás. Itt is helyesebbnek tartom a megfogalmazást: olyan közeg, amely jelzéseket ad, s ezzel készíti az egyházat arra, hogy felülről nyert só és kovász küldetését teljesítse.

A harmadik világ viszonylatában a külmisszióra kell gondolnunk. Ennek kétezer éves történetében voltak kihagyások, céltévesztések, de a kívülről jövő rosszindulatú elmarasztalásokat vissza kell utasítanunk, mindenekelőtt azt, hogy a misszió a gyarmatosítás árnyjelensége, s azt is, hogy erőszakos térítés lett volna.

Reméljük, hogy a gondolkozásnak és a cselekvésnek új struktúrája fog kialakulni, és – sok más szempont mellett – lát(om)ásom szerint három téren valósul majd meg. Először: Természetes lesz, hogy a külmissziót az egyházak nem egymás ellenében végzik, nem értik félre a „tegyetek tanítvánnyá minden népet” (Mt 28,19) parancsot. S nem csupán. Olyan egyházközi intézményeket, szervezeteket létesítenek, amelyek egybehangoltan végzik ezt a szolgálatot. Másodszor: Nem büszke felsőbbrendűségének polcáról fog prédikálni, nem „pogányozza le” a nem keresztyéneket, erényeket fedez fel minden vallásban, s megmérve a keresztyén erkölcs normáival, felveszi a maga értékrendjébe. Harmadszor: Missziót fog végezni az ún. első és második világban is. Ha pedig az a világ, amellyel a keresztyénség közvetlenül érintkezik még inkább egyházidegenné válik, akkor ezt akár a keresztyén Európában végzett külmissziónak is nevezhetjük.

Az egyház – egyház. Makkai Sándornak ez a mondata³ arra vonatkozott, hogy az egyháznak sohasem szabad elfelejtkeznie arról, hogy Krisztus-test. Gondolat-összefüggésünkben ez azt jelenti, hogy a Főhöz kapcsoló hit, annak megvallása, alapvető önazonosságjegy, s Pál bizonyossága szerint ez a hit a szeretet által munkálkodik (Gal 5. rész).

3. Az egész Írás szellemében a fenti mondatot átfogalmazhatjuk: az egyház bizonyosságát fogja adni a hite által munkálkódó szeretetnek. Ennek látható megnyilvánulása a *szeretetszolgálat*, a diakónia. Ezt a kérdéskört egy kissé részletesebben fogom körüljárni.

Előzetesként egy rövid kitérőt teszek. A világ gazdasági egyensúlybomlása cselekvésre készítette az Európai Uniót, bár szkeptikus vagyok arra nézve, hogy ez a megmozdult lelkiismeret háttéréből jött volna. Globalizálni kell a világot („ki volt találva” egy újabb műszó), és ezt jobbra csupán Európára értették. De minket, keresztyéneket aggaszt, hogy ezzel kiszorol a glóbusz nagyobb része, mert lehet, hogy Európát egyről a kettőre juttatja, de Afrika, Dél-Amerika, Óceánia nullán marad, vagy éppen a globalizáció miatt mínuszba kerül. Nekünk keresztyéneknek nem csupán földrésznünket kell szép újnak megálmódnunk, hanem egész világunkat, amely mindenestől – keresztyénestől, pogányostól – Isten teremtménye. A gazdasági egyenlőtlenség világkérdés, de a keresztyéneknek egyházkérdésként kell értelmezniük.

³ Makkai Sándor: *Öntudatos kálvinizmus*. Bp., 1925. 34.

Világunknak három nagy sebe van, s ez három veszélyforrás: háborúk, szegénység, környezetrombolás – mondtam az egyik teológiai évfolyam hallhatóinak, és kértem, gondolkozzanak, hogy melyik nyomasztja leginkább lelkiismeretünket, melyik igényel elsősegélynyújtást, és e szerint rangsorolják a világgal összefogó egyház feladatát. Meglepődtem, hogy a 22 diákból a szegénység orvoslását csak hárman tartották előbbre valóknak, mint a másik kettőt.

A diakónia kérdése természetesen a már tárgyalt misszióhoz tartozik, ami most azt jelenti, hogy ebben az egyháznak csak egy, Istentől nyert feladata van, az igehirdetés, abban az értelemben ugyanis, hogy a szeretetszolgálat is az. Hogy igaz ez? Egy ezelőtt majdnem húsz évvel tartott előadásom képszerű megfogalmazását ma is meggondolkoztatónak szánom az egyház felé: ha rövid a prédikációd, toldd meg egy diakóniával. A már említett *elsősegélynyújtás* azt is jelenti, hogy a világ felé a szeretetszolgálatnak elsőbbsége van a prédikációval szemben.

A misszióval kapcsolatban említett egyházi összefogás itt most még inkább elengedhetetlen feltétel. Reméljük, hogy ±50 év múlva nem lesz felekezeti diakónia, csak egyetlenesen megszervezett, hiszen ez az ökumenizmusnak (a ἡ οἰκουμένη γῆ = a lakott föld) legláthatóbb és legszebb megnyilvánulása. Az egyház majd megérti azt is, hogy önmagában nincs ereje, lehetősége erre, csak úgy, ha a világgal összefog. Csak így juthat el a kalória, vitamin, orvosság keresztül-kasul a globuszon, Svédországból Óceániába, Japánból Szomáliába. A „felülről gyámkodó egyházat”⁴ felváltja majd az alulról szolgáló egyház, miközben megőrzi Urától nyert méltóságát.

Az egyháznak és a világnak ez az együttes szeretetszolgálatát átfogóbb, hatékonyabb lesz, mert ezt a feladatot Isten a példában megszólított diákoknak a kezébe teszi le, akik másképp, felelősen fognak majd gondolkodni. Belátható időn belül a mi szép új világunkban az evangélium kenyere mellett megterül a kenyér evangéliumának az asztala is. Az egyház majd sok Albert Schweitzert, sok Teréz anyát ad majd Afrikának, Indiának, s a harmadikból második, a másodikból első világ lesz, a mi világunk... Isten teremtett és megváltott világa.

„... hogy mindnyájan egyek legyenek”

Az ökumenizmus egyik vezérigéje Jézus főpapi imádságában olvasható. Arra kéri az Atyát, hogy tanítványait eggyé tegye (Jn 17,21), s az egyháznak mindenkori feladata, úgymond önmissziója, hogy ezt munkálja. Egyelőre még csak ott tartunk, hogy a megvallott una sancta ecclesiát magyarázgatjuk, s amikor a hívek felteszik lelkipásztoraiknak a kérdést: mikor fognak az egyházak egyesülni, csak kitérő választ kapnak, mert a távoli jövő egyházáról csak homályos képeink vannak. Egyelőre úgy néz ki, hogy a cél felé haladva több akadályt látunk, mint lehetőséget.

Az ökumenizmussal – sok más gondon túl – az is a baj, hogy csak nagyon kis hatóságára van. Talán gondolatilag, akaratilag nem, de szervezetileg mindenképpen kívül

⁴ Moltmann, J.: *Új életstílus* Bp., 1994. 111. kifejezése.

van a római katolikus egyház. (Előremutató örvendetes jel, hogy az EVT egyik jelentős alszervezetének, a Faith and Ordernek a tanácskozásaiban részt vesznek római katolikusok is.) Akik az ökumenizmusról gondolkoznak, ugyanazt a hibát követik el, mint az EU-lelkendezők, akik jelenünkre nézve is heurékát kiáltanak, jövőnkről pedig csodaszervíziókat láttatnak velünk. Az egyházi közösség megélésének három formája – szószéki, sákramentális, szervezeti – közül egyik sem valósult meg, s örvendünk, hogy a Lauenbergi Konkordia (1973) megengedi, hogy az első kettőben egyetértsünk. Az Egyházak Világtanácsában az újdelhi nagygyűlés (1961) óta részt vesznek a görögkeleti egyházak is, de sem mi protestánsok, sem ők, nem vagyunk megelégedve az eredménnyel. Nem túlzás azt mondani, hogy 1961 óta mindkettőjük úgy érezte, hogy ez csupán konglomerátum és nem szimbiózis. Még így is, az EVT egyházai a keresztyén világ kevesebb, mint egyharmadát jelentik, a Föld népességének pedig csupán egytizedét. És talán a védekezési mechanizmusok felerősödtek, hiszen mind a protestánsok, mind a görögkeletiek az érintkezéseket súrlódásként élik meg.

A genfi ökumenikus központ templomában van egy falba betolható-kihúzható ikonosztáz. Ugye, milyen nyitottak vagyunk? – mondhatják a református világ központjában a protestánsok. Hát mi csak ki- s betologatható egyház vagyunk? – kérdezhetik keleti partnereink. Lesz majd a római egyházat is bekebelező „globalizált ökumenizmusban” egy ki-be csúsztatható oltár? Persze, ezt senki sem akarja, hiszen ma még a „bekebelezés” iránya (ki? kit?) elképzelhetetlen.

Az egyházak nem fognak egyesülni, ha ezen a szervezeti egységet értjük, de arra van kilátás, hogy az ökumenikus mozgalomba minden egyház be fog majd kapcsolódni, és valóban a lakott földet öleli át, egyetemessé válik. Ennek a célja nem is az egység, hanem az, amit egy nagyon tartalmas kifejezés jelöl: *közösség*. Az újszövetségi koinónia – túl a bibliai szövetség fogalmán – nem egyszerűen a felek egymás mellett állását jelenti, hanem a tagok közötti áramlást. Ilyen értelemben mondjuk, hogy az egyház nem organizáció, hanem organizmus, azaz élő szerv, s ezzel már ott vagyunk a leglényesebb kérdésnél: az egyház Krisztus teste, neki csak egy teste van, függetlenül attól, hogy a tagok *ezt* az egységet mennyire élik meg. Ez az una sancta biztosítéka. A láthatatlan, de valóságos egy test kötelez is, hogy a látható és valóságos felé törekedjünk. Bármilyen ideális legyen is jövőképünk, ebbe nem fér bele a tanításbeli, szervezeti, liturgiai, jogrendszer szerinti egység, ami egyformaságot jelentene. Az egyes egyházak nem dogmatikai kompromisszumokkal igyekeznek elérni egymást, nem védekezéssel őrzik majd sajátosságaikat, mert nem lesz „támadó”, hanem a legkomolyabban és a legnagyobb tisztelettel tekintenek egymásra. „Csupán” egy olyan egységről van szó, amit egy mozaikkép ábrázol. Minden egyház megőrzi tanbeli stb. sajátosságait, és ezek összerakásából kialakul a Krisztus-ikon.

Az ökumenikus törekvéseknek, és részben a látomás szerinti egy egyháznak három szintjén gondolkozom: a tudományos teológia, a mindennapi egyházi élet és a népi ökumenizmus szintjén.

A kimondottan *teológiai munkának* legalább három feltétele van, s ez a jövő egyházára is érvényes: a tudományos tárgyilagosság, az egymás megismerése és a szeretet. Egyelőre úgy néz ki, hogy az egyházak közötti együttműködés nem a közegyházi, ha-

nem a teológiai tudományok szintjén ért el eredményeket. Minél teologikusabb a gondolkozás, annál közelebb kerülünk egymáshoz. Bármilyen különösen hangzik, nem a papok, lelkipásztorok, hanem a teológusok értik meg jobban, előbb társaikat. Mindjárt azt is hozzá kell tennem, hogy a teológián belül főleg a biblikusok. Az eddigi legalaposabb, a „másegyházi” hagyományokat is feldolgozó mű az *Evangelisch–Katholische Kommentare*, amelynek kötetekben római katolikus és protestáns tudósok bibliai könyvek magyarázatát adják (az ún. EKK-sorozat). Nem merészség elképzelni, hogy a (nem túl távoli) jövőben az egyházak tudományos teológiai irodalmának jó része közös munkának az eredménye lesz. Ami a tanítást (tantételeket) illeti, nem tartom valószínűnek, hogy a jövőben születik majd egy *dogmatikai* minimum, ami különben, mint kifejezés, jól hangzik. Gondolom, mindenkit zavarna, a jövő „másvilágának” a szépségét rúttáná, ha középkori hévvel a falakon át egymásra záptojásokat (dogmaköveket) dobánánk. Közös *etikai* maximumra viszont szüksége van minden egyháznak, hiszen a világ szabados gondolkozása, a tudományos eredmények felelőtlen érvényesítése, a „minden szabad, ami lehet” elve (elég csak a bioetika erkölcsileg is ellentmondásos felvetéseire gondolnunk) közös feleletre készíti az egyházak egyetemét. Ami a gyakorlati teológiát illeti, a lelkigondozás (pasztoráció) és a diakónia elméletének a kidolgozása, de a szolgálat végzése is, szép, felemelő közös embersegítő feladatunk. Már ma, a jövőben még inkább az lesz.

Ma még nehezen elképzelhető, hogy a *mindennapi egyházi életben* ún. fedőterületek legyenek, hogy papjaink, lelkipásztoraink, prédikátoraink „felülről” is jóváhagyott cse-re- vagy éppen közös istentiszteleti szolgálatokat végezzenek. Pedig egyszer csak az értetlenség, a merevség falai le fognak omlani, anélkül, hogy valamelyik egyház feladná alaptantételeit. A római katolikus templomokból nem fog hiányozni az oltár és a feszület, az Ige asztala, a prédikáció helye nagyobb teret kap. A református templomokban miért ne nevezhetnők az úrasztalát oltárnak, hiszen a megtört kenyér és a pohárba ontott bor Krisztus testének és vérének valóságos jevei, anélkül, hogy magát az Áldozatot megismételteként mutatnók be. (A 17. század közepén, tehát a magyar reformáció megindulása után száz évvel, nem egy református templomban még volt oltár!) A protestánsoknál nagyobb jelentőségük lesz a sákramentumoknak, a római katolikusoknál a prédikációnak. Megszűnik az egymás felé irányuló misszió, amelyet mint olyant – tegyük hozzá, joggal – a prozelitizmussal szoktak összetéveszteni. Reméljük, hogy ez a ma még szektáknak nevezett vallási közösségekre is vonatkozik.

Az, amelyet kívülről-felülről irányítottak vagy javallottak, nagyon sok esetben csupán szükség-ökumenizmus volt, bár a kongresszmenek jóhiszeműségében nem szabad kételkednünk. Erdély talán a legjobb történelmi példája annak, hogy ezt felülírja a *népi ökumenizmus*. Nem egy papunk, lelkipásztorunk, prédikátorunk van, akik megnyitják templomajtójukat a más egyházbéli szolgatársaik előtt, ők pedig nem tartják hűtleneknek magukat saját egyházuk iránt, ha bemennek más egyház templomába. Náluk ez egyelőre még „csak” lelkiismereti kérdés, de közel az idő, amikor vezetőiknek áldásos pecsétjét is megkapják. A hívek számára pedig az egymás istentiszteletén való részvétel nem okoz semmilyen „konfesszionális törést”. Csak dicsérhetjük a gyülekezeti szinten megvalósult együttéléseket, illetve az ebbe az irányba tartó kezdeményezéseket. Ilyen

lesz a jövő hiteles ökumenizmusa. De ezeknek bibliai és hittöltetet kell adni, mert nagyon sokszor a közömbösség talaján állnak elő. A „mindegy” nem lehet ökumenikus jelszó, és nem lehet az együttélés talaja.

Már most figyelniük kell egy, vidékeinken helytelen szemléletre, amely a hitben történő elmélyülést fenyegeti. A népi ökumenizmust ki lehet játszani azzal, ha a vallásos megmozdulásokat szervező egyház a hívekben elevenen élő nemzettudatot nemcsak hogy beengedi a kimondottan felekezeti jellegű rendezvényekbe, de nagyon keveset is tesz azért, hogy azok megmaradjanak a hitet, a népi kegyességet, a felekezeti összetartozást erősítő találkozásoknak. Csak üdvözölni tudjuk annak a ferences atyának a felszólítását, aki a római katolikus hívek lelki megújulását védte minden más háttástól. A majdnem egy időben, Debrecenben tartott Kárpát-medencei református találkozón nem lehetett hangsúlyos sem a magyar összefogás, sem a személyi kultusznak valamilyen formája. Természetesen, megdobogtatja szívünket a címeres piros-fehérvörös zászló és még az Árpád-sáv is, s hiszem, hogy Isten nem kívánja, hogy lemondjunk nemzeti érzéseinkről, de ennek megvan a mértéke és megvan a helye. A csíksomlyói búcsún a reformátusoknak, a debreceni nagygyűlésen a római katolikusoknak azért lehet megjelenniük, hogy a maguk részéről a keresztyén egységet fejezzék ki – és nem másért. Az emberi és nemzettársi találkozások csupán külön ajándékok, ráadások, s ennek mindenki örülhet.

Az idézett főpapi imádságban Jézus a tanítványokra néz, ezért beszéltem eddig kizárólagosan egyházi ökumenizmusról, mint ahogyan a kifejezés is csak a keresztyénekre vonatkozik. Nem érdektelen, sőt egyes országokban éppenséggel égető kérdés a *nem keresztyén vallásokhoz* való viszonyunk. Ezekre úgy tekintünk, mint amelyek egységesek. De ma már a hírközlő csatornák útján tudjuk, hogy mind az iszlám, mind a távol-keleti nagy vallásalakulatok nagyon megosztottak, a törzsi vallásokról nem is beszélve. Nem tudjuk, hogy a ma (még) intenzíven és csoportosan történő kelet–nyugati népességáramlás meddig tart, a holnap népességtérképe megrajzolhatatlan. De a keresztyén–nem keresztyén együttélés normáit mindenképpen már most tisztázni kell, függetlenül attól, hogy ez valamelyik európai országra vonatkozik, vagy az egész Földre.

A kérdéssel átfogón, egy egész könyv terjedelmében foglalkozik H. Küng, aki egy „sokvallású ökumenikus világközösség” kibontakozásáról beszél.⁵ Műve végig a párbeszéd dicsérete, s mai feladatként nem is lehet többet mondani. Hogy ez mennyire az emberiség fennmaradásának a kérdése, arra nézve gondolatmenetét így foglalhatjuk össze: A világbéke feltétele a vallások közötti béke, a vallások közötti béke feltétele a párbeszéd, a párbeszéd feltétele a teológiai kutatás.⁶ Küng messzebbre néz annál, mint amit mi pánökumenizmusnak (bár ez kényszerkifejezés, majdnem hogy tautológia) nevezhetnénk, mert etapjainak végén a *világbékét* látja. Ez kötelezés arra, és a téje is annak, hogy az egyházak megindítsák a párbeszédet a világ minden vallása felé. A világbéke víziója olyan egyházi látás, amely egybeesik minden mással, a politikaival, a gazdaságival, a művelődésével.

⁵ H. Küng: *Világvallások etikája*. Bp., 1994. 47.

⁶ Uo. 103–140.

Látomásainkban rendszerint egy már végleges kép jelenik meg, pedig itt a földön, evilági történelmünkben ilyen nincs. A szellemnek olyan energiatartalékai vannak, amelyek nem merülnek ki, s a majdani szép új világ magában hordozza a megújulás, a még szebbé tétel erejét. Nemcsak reméljük, hogy lesz egy általunk elképzelt más világ, hanem bízunk is abban, hogy mindenkor lesznek felelősen gondolkozó utódaink, akik a szebb, jobb, igazabb emberi élet felé, az élhető élet felé vezetik a történelmet.

Szükség van arra, hogy katedrákról, szószékekről jövőlátó előadások ébresztgessenek tennivalóinkra. Beletörődünk-e abba, hogy mi, pulpitus mögött állók, olyan előadásokat tartunk, amelyeknek csak teremvisszhangja van? Ha így is van, ha sokszor pusztába kiáltó szónak tűnnek figyelmeztetéseink és ábrándképnek látomásaink, mi mondjuk a magunkét, a többi a hatmilliárd dolga... és Istené. Mert ember tervez, Isten végez. Vagy fordítva is igaz? Igen, Isten tervez, ember végez, és ez mindnyájunk közös felelősségét jelenti.

Mi keresztyének túlnézünk a történelmen, arra, ami felé Pál irányítja tekintetünket, amit: „szem nem látott, fül nem hallott, és ember szíve meg sem sejtett, amit Isten készített el az őt szeretőknél” (1Kor 2,9).

Megjelent az Erdélyi Könyv Egylet kötetében. Budapest, 2010. 87–102.